

TÜRKİYE'DEN YURT DIŞINA GERÇEKLEŞEN İŞÇİ GÖÇLERİNE BAĞLI OLARAK DİLİMİZE YERLEŞEN BİR KAVRAM: “ALMANCILAR”

Cahit GELEKÇİ

Özet: Türkiye 1960'lı yıllardan itibaren ikili anlaşmalar çerçevesinde birçok Batı Avrupa ülkesine işçi gönderiminde bulunmuştur. Gönderilen işçilerin bir kısmı farklı zaman dilimlerinde Türkiye'ye geri dönmüş bir kısmı ise ailelerini de yanlarına alarak çalışmak üzere gittikleri ülkelerde yaşamlarını sürdürmeye karar vermişlerdir. Yurtdışına gönderilen işçileri ve onların ailelerini ayırt edici bir şekilde belirtmek için hem çalışmak amacıyla gittikleri ülkelerde hem de Türkiye'de bazı adlandırmalar kullanılmıştır. Bu çalışmada Türkiye'den bütün Avrupa ülkelerine çalışmak üzere gitmiş olanları ve onların ailelerini ifade etmek için, özellikle 1970'li ve 1980'li yıllarda kullanılan “Almancı” ve “Almancı aile” kavramlarının ortaya çıkışı ve taşıdığı anlam kısaca ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Göç, işçi göçü, aile birleşimi, misafir işçi, “Almancı”.

**A Phrase Coined Based on the Labour Migration from Turkey to Abroad:
“Almancı”**

Abstract: Turkey dispatched lots of labourers to many West European countries within the frame of bilateral agreements since 1960s. While some of the labourers who were dispatched to labour returned to Turkey at different time periods, some decided to continue to live in the countries in which they were labouring during that time having taken their families along with them. Some names were attained to the labourers and their families to identify them discernibly both in the countries they went to labour and in Turkey. Throughout this work, the emerge and the connotations of the names given such as “Almancı” and “Almancı Aile” to identify the labourers and their families who migrated to all the European countries to labour from Turkey especially during 1970s and 1980s were handled briefly.

Key words: Migration, labour migration, family unification, guest labourer, “Almancı”.

“Almancı” veya “Almancı” kavramları 1960'lı yıllardan itibaren Batı Avrupa'nın birçok ülkesine çalışmak üzere gönderilmiş olan Türk işçilerini ve onların ailelerini tanımlamak üzere kullanılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti II. Dünya Savaşı'nı takip eden 1950-1960'lı yıllarda ekonomik alanda önemli gelişmeler kat etmiş, büyümede önemli rakamlar yakalamıştır. Ancak hızlı nüfus artışına dayalı işsizlik ve gelir dağılımındaki eşitsizlik ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkıntılı ekonomik duruma karşın yatırım ve büyüme odaklı politikaları takip eden çok sayıdaki Batı Avrupa ülkesi daha fazla üretim yapabilmek için çalışacak insan gücüne ihtiyaç duymaktaydı. Bu durum Türkiye'nin birçok sanayileşmiş Batı Avrupa

ülkesi ile iş gücü alışveriş anlaşmaları imzalaması sürecini başlatmıştır. Türkiye 1961 yılında Federal Almanya ile ilk dış göç ve iş gücü alışveriş anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşmayı 1964 yılında Hollânda, Belçika, Danimarka ve Avusturya; 1965 yılında Fransa; 1967’de ise İsveç ile yapılan anlaşmalar takip etmiştir.

Türkiye ve Almanya arasında 1961 yılında yapılan ilk resmî anlaşmadan önce de Türkler çalışmak, iş bulmak amacıyla Almanya’ya kendi imkânları veya özel araçlar vasıtasıyla gitmişlerdir. Dolayısıyla resmî anlaşmanın yapılmasından önceki dönemde, 1950-1960 yılları arasında, Türkiye’den giden ilk işçilerin çağrılmasında özel şahıslar- İstanbul’da faaliyet gösteren ve eşleri Alman olan bazı iş adamları ile o dönemde Almanya’ya yerleşmiş bulunan bazı Türk meslek mensupları- belirleyici rol oynamışlardır (Abadan-Unat, 2006, s. 56). Resmî anlaşmalar hem göçün kontrolü hem de düzeni açısından önem taşımaktaydı. Çünkü bu anlaşmalar ile yurt dışına giden işçilerin hakları güvence altına alınıyordu. Anlaşmalar gereği yurt dışına işçi göçü geçici ve geri dönüşümlü olarak planlanmıştır. Ancak başlangıçta ekonomik kaynak yaratmaya, işsizlik sorununu gidermeye yönelik geçici ve geri dönüşümlü düşünülen işçi göçü ilerleyen süreçte yurt dışına çalışmak ve geri dönmek üzere giden Türk işçilerin bir kısmının gittikleri ülkelere yerleşmeye karar vermeleriyle sonuçlanmıştır. Bu durum Avrupa’nın birçok ülkesinde kalıcı bir Türk nüfusunun oluşma sürecinin başlangıcını oluşturmuştur (Gelekçi, 2010, s. 118). İşçi göçü kapsamında Batı Avrupa ülkelerine çalışmak üzere gitmiş olan Türklerin ailelerini de yanlarına götürmeleri sonucunda 1970’li ve 1980’li yıllarda sayılarında yaşanan artışın yanında isimlendirilmelerinde de değişiklikler meydana gelmiştir. Türkiye’de, “Almancı”, “Alamancı”, “Almanyalı”, “gurbetçi” gibi isimlerle çağrılırken Almanya’da bu insanların adı “misafir işçi”, “yabancı” olarak adlandırılmıştır (Göksu, 2006, s. 86). Böylece Türkiye’den yurt dışına çalışmak üzere gitmiş, daha sonra ise aile birleşimleri yoluyla eş ve çocuklarını yanlarına alan Türkleri tanımlamak için “Almancı, Alamancı, gurbetçi” kavramları dilimize yerleşmiştir. Almancı kavramının yanında aileleri tanımlamak için de “Almancı aile, Alamancı aile” kavramları alanyazına girmiştir. Yasa (1979, s. 183) Alamancı aileyi, “Avrupa ülkelerine işçi olarak çalışmak üzere gitmiş, yurda kesin dönüş yapmış ya da yapmamış olan işçi ailelerinin oluşturduğu bir aile türü” olarak tanımlamaktadır. Almancı aile denildiğinde sadece Almanya’da yaşayan veya yurda kesin dönüş yapmış aileler değil, başta Fransa ve Hollânda olmak üzere Belçika, Avusturya, İsveç, İsviçre, Danimarka ve diğer Avrupa ülkelerinde yaşayan veya yurda kesin dönüş yapmış olan aileler anlaşılmaktadır.

Türkiye’den yurt dışına işçi göçü kapsamında gönderilmiş veya gitmiş, orada kalmış veya geri dönmüş olanların “Almancı” olarak adlandırılmalarını anlamamıza, 1961-1974 yılları arasında yurt dışına gönderilen toplam işçi sayısı

ve bu işçilerin gönderildikleri ülkeler ile ilgili sayısal veriler yardımcı olmaktadır. 1961-1974 yılları arasında Türkiye'den İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından Avustralya ve Avrupa'ya gönderilen toplam işçi sayısı 801.648'dir. 801.648 kişinin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında 655.790'nın erkeklerden, 145.848'inin ise kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Yurt dışına çalışmak üzere gönderilen işçilerin gittikleri ülkelere göre dağılımına baktığımızda ise ilk sırayı 649.337 kişi ile Almanya'nın aldığı görülmektedir. Geriye kalan 152.311 işçinin ise 5.806'sının Avustralya'ya, 36.960'nın Avusturya'ya, 15.864'ünün Belçika'ya, 3.579'unun Danimarka'ya, 55.943'ünün Fransa'ya, 24.862'sinin Hollanda'ya, 2.167'sinin İngiltere'ye (İngiltere ile 09.09.1959 tarihinde sadece sosyal güvenlik anlaşması imzalanmıştır), 7.130'unun ise İsviçre'ye gönderildiği görülmektedir. Yine 1961-1974 yılları arasında gönderilen toplam kadın işçi sayısı yukarıda da belirttiğimiz üzere 145.848'dir. Toplam kadın işçi sayısının da 138.739'u Almanya'ya gönderilmiştir (Akgündüz, 2007, s. 111; *Yurt Dışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları*, 1973, s. 101; Gelekçi ve Köse, 2009, s. 57). 1961-1974 yılları arasında resmî yollarla İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından yurt dışına gönderilen işçi sayılarının ülkelere göre dağılımına baktığımızda toplam işçi sayısının %80'inden fazlasının sadece Almanya'ya gönderilmiş olduğu görülmektedir. Yurt dışına çalışmak üzere gitmiş olan kadın işçilerin ise yaklaşık %95'i Almanya'ya gönderilmiştir. Batı Avrupa ülkeleriyle resmî anlaşma yapılmadan önce davet usulü veya şahsi imkânları ile gitmiş olanların çok büyük bir kısmının da Almanya'ya çalışmak üzere gittiği düşünüldüğünde, 1970'li ve 1980'li yıllar başta olmak üzere neden yurt dışına gidenlere Almanya'ya gitmiş gözüyle bakıldığı ve onların "Almancı" olarak adlandırıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumu destekleyici diğer bir bilgi ise Türk işçilerinin çalışmak üzere gittikleri bazı Avrupa ülkelerinde yapmış olduğumuz araştırmaların neticesinde elde edilmiştir. Belçika ve Hollanda'da 2007 yılından beri gerçekleştirdiğimiz çalışmalarda kendileriyle görüştüğümüz birinci kuşağa mensup kişilerin bir bölümü Almanya üzerinden Belçika veya Hollanda'ya çalışmak için gittiklerini ifade etmişlerdir. Bir kısmı ise o dönemde hemen herkesin Almanya'ya çalışmak için gitmek istediğini ama Almanya isteklerinin gerçekleşmemiş olmasından dolayı Belçika veya Hollanda'ya çalışmak üzere gittiklerini ifade etmişlerdir. Neden Almanya'ya gitmek istediklerine yönelik ilk kuşak işçilerden birine yönelttiğimiz soruya verilen cevap şu şekildeydi: "O dönemde hemen herkes Almanya'ya çalışmaya gidiyordu. Almanya'da çalışan akrabalarımız, arkadaşlarımız vardı. Bundan dolayı biz de çalışmak için Almanya'ya gitmek istiyorduk. Çünkü tanımadığınız bilmediğiniz bir ülkede bir tanıdığınızın, en azından ülkenizden birilerinin olması bizim için çok önemliydi". Aynı soruyu yönelttiğimiz birinci kuşağa mensup kişilerin hemen hepsinden yaklaşık cevaplar alınmıştır. Alan araştırmasından elde ettiğimiz verilere göre yurt dışına işçi göçünün yaşandığı ilk dönemlerde hemen herkesin

gitmek istediği birinci ülke Batı Almanya'ydı. Bu durumu anlamlı kılan sebeplerin başında ilk resmî anlaşmanın Batı Almanya ile yapılması, diğer bir neden ise yurt dışına çalışmak üzere giden işçilerin büyük bir bölümünün Batı Almanya'ya gönderilmiş olmasıdır.

Yurt dışına geçici ve geri dönüşümlü bir çerçevede çalışmak üzere gitmiş olan Türk işçilerini ve ailelerini tanımlamak için kullanılan "Almancı" veya "Alamancı" kelimesi sadece bir kavramdan ibaret değildir. "Almancı" veya "Almancı Aile"yi diğer yerli ailelerden farklı kılan, ayıran önemli göstergeler vardı. Bu göstergelerin en önde gelenlerinden biri köye, kasabaya veya ilçeye yerleşmiş olanların veya geri döneceklerini düşünenlerin yaptırdıkları gösterişli, büyük evlerdir. Tezcan'ın (1987, s. 56) verdiği bilgilere göre bu evlere uzaktan bakıldığı zaman Almancı evleri olduğu bellidir. Bu evler, köyün veya ilçenin geleneksel evlerinden oldukça farklıdır. İki katlı, geniş bir alana yayılmış, yüksek çatılı, sağlam yapılı, büyükçe, gösterişli, odaları geniş, kemerli kapı ve pencereli, bahçeli evlerdir. Bahçeleri taş duvarlarla çevrilmiş, ağaçlandırılmıştır; bazılarında ise havuz bulunmaktadır. Sadece evin kendisi değil ev içindeki eşyalar da farklılık göstergesidir. Koltuk, sandalye, masa, radyo, televizyon, video, buzdolabı, çamaşır makinesi, modern mutfak malzemeleri tamamen kentsel özellik kazanmıştır. Evin dış boyası ise frapan, göz alıcıdır. Tezcan, elektrikli ev araçlarının, renkli televizyonların, videoların, çeşitli radyoların, müzik setlerinin köylere ve kırsal kesime Almancılar tarafından getirilerek yaygınlaştırıldığını belirtmektedir. Tezcan'ın ifade ettiğine göre bu araçlar onlar için bir üstünlük ve zenginlik simgesi sayılmış, Almanya'dan kiraladığı veya kendisinin orada çok ucuza aldığı bir araba ile köyüne dönmesi ise onlara yine bu yoldan saygınlık sağlamıştır (Tezcan, 1987, s. 56).

1970'li yıllarda ve 1980'li yılların başlarında "Almancı Aile" olarak adlandırılan ailelerin kendilerini ayıran, fark edilir özellikleri 1980'lerin ortalarından itibaren ortadan kalkmaya başlamıştır. Çünkü "Almancı Aile"yi farklı kılan şeyler, daha çok evlerin döşenmesi, mutfak donanımı, gösterişçi tüketim, eski iş çeşidini değiştirme ve giyim-kuşam alışkanlıklarında görülmekteydi. Ancak, Dönmez'in de belirttiği gibi 1990'lı yıllara gelindiğinde Türkiye'de görülen değişme ve gelişmeler, "Almancı veya Alamancı Aile" ile Almancı olmayan aile arasında gözlenen böylesi farkları büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Dönmez'in verdiği örneğe göre eskiden bir "Almancı"yı giyiminden tanımak olası iken bugün bu mümkün olmamaktadır. Evlerde kullanılan mutfak eşyaları, elektronik araçlar ve ev döşemeleri bakımından Almancı aile ile Almancı olmayan aile arasındaki farklar büyük ölçüde ortadan kalkmıştır (Dönmez, 1991, s. 89).

Günümüze gelinen süreçte Almanya başta olmak üzere Fransa, Hollanda, Avusturya, Belçika, İsviçre, İsveç ve Danimarka gibi çok sayıda Avrupa ülkesinde önemli miktarda Türk nüfusu yaşar hâle gelmiştir. Avrupa Birliği

ülkelerinde toplamda 5 milyon 200 binin üzerinde Türk bulunmaktadır (Şen, 2007, s. 13). Avrupa’da yaşayan Türklerin nüfusu her yıl hem orada yaşayan Türklerin doğuma bağlı nüfus artışıyla hem de başta evlilik yolu olmak üzere yeni göçlerle artmaktadır.

1950’li yıllardan itibaren misafir işçi statüsünde gittikleri ülkelerde kendilerini “gurbetçi” olarak tanımlayan Batı Avrupa’nın birçok ülkesinde yaşayan Türkler, bir dönem Türkiye’de “Almanlı” yurt dışında “konuk” ya da “misafir işçi” olarak adlandırılmıştır. Günümüzde ise çalışmak üzere gittikleri ülkelere yerleşmeye ve yaşamaya karar vermelerinden dolayı o ülkelere “misafir işçi” tanımlamasından “göçmen” tanımlamasına geçilmiştir. Türkiye’deki akademisyenler, siyasetçiler ve Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde yaşayan Türkler ise “Avrupalı Türkler, Avro Türkler, Batı Avrupa Türkleri veya Euro-Türkler” gibi isimlendirmeler kullanmaktadırlar.

İşçi göçü kapsamında yurt dışına çalışmak üzere gitmiş olan Türklerin yaşamları, çektikleri zorluklar ve Türkiye’deki algılanmaları 1980’li yıllardan itibaren Türk sinemasında da sıkça konu edilmiştir. Türkiye’den yurt dışına göçü konu alan çok sayıda film yapılmıştır. Bunlara örnek olarak; Şerif Gören ve Zeki Ökten’in yönetmenliğini yaptığı *Almanya, Acı Vatan* (1979), Kartal Tibet’in yönetmenliğini yaptığı *Gurbetçi Şaban* (1985) ve Şerif Gören’in yönetmenliğini üstlendiği *Polizei* (1988) adlı filmler gösterilebilir. 2000’li yıllar ise yurt dışında yaşayan Türklerin Türkiye’deki algılanma biçimlerinden ziyade yaşadıkları ülkelerde maruz kaldıkları ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve yaşadıkları sorunlar ile gündeme geldikleri bir dönemdir. Bu sorunların bazıları Türklerin yaşadıkları ülkelere uyum süreçleri, siyasal durumları, ekonomik yaşamdaki konuları ve çifte vatandaşlık süreçleri ile ilgilidir.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa* (2. bs.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.
- Akgündüz, A. (2007). *Labour Migration from Turkey to Western Europe, 1960-1974 A Multidisciplinary Analysis*. Amsterdam: Amsterdam University Pres.
- Dönmez, A. (1991). Yurt Dışı Yaşantısı ve İnsan Doğası Anlayışı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24(1), 87-105.
- Gelekçi, C. (2010). Belçika'da Yaşayan Türk Gençlerinin Kültürel Aktarım Sürecinde Ana Dillerini Öğrenme ve Kullanma Durumları. *Türkbilig*, 19, 117-136.
- Gelekçi, C. ve Köse, A. (2009). *Misafir İşçilikten Etnik Azınlığa Belçika'daki Türkler*. Ankara: Phoenix Yay.
- Göksu, T. (2006). Almanya'ya Göçün 45.Yılı Alamancılık'tan Avrupalı Türklere. *Türk Yurdu*, 26(224), 85-93.
- Şen, F. (2007). *Euro-Türkler Avrupa'da Türk Varlığı ve Geleceği*. İstanbul: Günizi Yay.
- Tezcan, M. (1993). Alamancı Aile, Ülkemizde Yeni Bir Aile Türü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 26(1), 51-66.
- Yasa, İ. (1979). *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme*. Ankara:TODAİE Yay., No. 182.
- Yurt Dışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları*. (1973). Ankara: Dışişleri Bakanlığı Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü Yay.